

АННА АНГЕЛОВА

Университетска библиотека „Св. Климент Охридски“

✉ anna@libsu.uni-sofia.bg

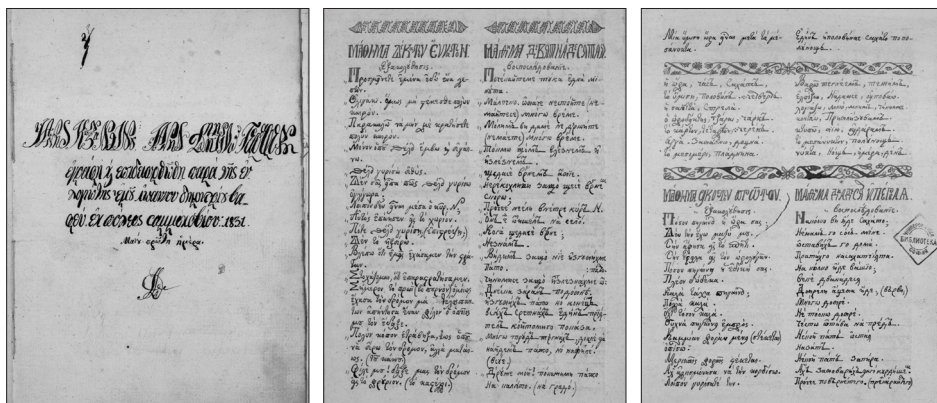
РЪКОПИСЕН ГРЪЦКО-БЪЛГАРСКИ РАЗГОВОРНИК ОТ XIX ВЕК

Българската книга има хилядолетна традиция и до началото на XIX в. тя се създава и разпространява преди всичко като ръкописни кодекси. Първите печатни книги се появяват в българското културно пространство, макар и рядко явление, още през XVI и XVII в., но успоредно с тяхната поява продължава съществуването на ръкописната книга почти до края на XIX в, независимо от факта, че през периода 1806 г. до 1878 г. се поставя началото и се формира българската старопечатна книжнина – нашият национален книжовен патримониум.

При изучаването на българската ръкописна книга късните образци, писани през XIX в., остават в периферията на изследователското търсене. По времето, когато се утвърждава българската старопечатна книга, определени текстове продължават да се разпространяват като ръкописи. Това явление маркира културна традиция, която разкрива други възможности пред читателите, независимо от факта, дали става въпрос за непубликувани или вече публикувани печатни текстове.

Ръкописната книга от периода на XIX в. е разнообразна по съдържание. Наред с типичните канонични текстове – слова, поучения, жития и др., се срещат и светски четива – различни съчинения, вечни календари, предсказания, допълнения към публикувани съчинения¹ и др. Определена част от ръкописната продукция е насочена към преписи на учебни

¹ Типичен пример в това отношение са запазените в Университетската библиотека два екземпляра от „Българска граматика“ (1835) на Неофит Рилски с вмъкнатите в тях ръкописни допълнения. Единият от екземплярите, закупен от Ив. Хамамджиев (№ Шв/92) съдържа 17 л. (19, 5 см x 12 см) с ръкописно допълнение и постъпва в библиотеката през 1902 г. След предния форзац са вмъкнати 14 л., озаглавени „Встъпление за Азбука та и за Граматика та во обще“, написани от Калист Луков. Вторият екземпляр (№ Д 3381) постъпва в библиотеката през 1934 г. като дар от д-р Стоян Чомаков и съдържа добавено ръкописно допълнение „Встъпление за азбука та и за граматиката во обще“, 18 л., от неизвестен автор.

ци и различна по предназначение учебна книжнина, както и преписи на отделни публикации от възрожденския периодичен печат.

Изследването на късните ръкописни образци предполага прилагане на определен изследователски подход и изисква подробно описание на всеки паметник като датировка, език, правопис и съдържание. На преден план, като особено важен, се поставя въпросът за идентифицирането на конкретните текстове, послужили като образец при създаването на ръкописите.

В старопечатната колекция на Университетската библиотека, наред с печатните образци, са включени и отделни ръкописи. Един от най-интересните късни ръкописи е гръцко-български разговорник от 1831 г. Данните за ръкописа и неговия автор² са твърде оскъдни. Ръкописът постъпва в библиотеката като покупка през 1937 г. В инвентарния дневник на купените книги за посочена година е записано, че е купен от „Васил Матеев, живущ в София на ул. Позитано № 5 за сумата от 200 лв.“³

В каталога на библиотеката ръкописът е отразен като „Разговори, новий, употребителний простогреческий и болгарский“ [Ръкопис] на Иван х. Димитров. Самоков, 1831 г. – 111 л.; 23 см. Ръкописът е в много добро състояние и е запазен цялостно. Има богата украса – заглавки, плетеници и концовки, изпълнени с черно и червено мастило, като червеното мастило се среща в няколко разновидности – ярко червено, по-тъмно червено и само на няколко места в оранжево. В края на ръкописа са прикачени два листа без текст. На лицевата страна на предния форзац ясно личат два художествено изписани инициала – „JK“ и „JD“, като по всяка вероятност вторият инициал принадлежи на автора (преписвача) на разговорника. На първия лист има заглавие на гръцки език и под него инициал „JD“.

² За Георги Димитров няма никакви сведения. В енциклопедията „Българска възрожденска интелигенция“, съставена под ръководството на проф. Н. Генчев, са посочени само двама представители от Самоков – Иван Димитров (неизв.), частен учител в Копривщица от 1822 г. до 1830 г., и Георги Димитров (1827– неизв.), учи в Пловдив през 1946 г., а след това в Белград. В Историческия музей в Самоков няма сведения за зограф с това име.

³ Инвентарен дневник № 28 на купените книги за 1937 г. (№1–№ 1205).

На гърба на следващия лист е залепен допълнително като „окачена илюстрация“ екслибрис на следващ притежател – Георги хад. Димитрий. След това на допълнително вмъкнат лист е добавена цветна рисунка, изобразяваща Божията майка с младенеца.

Хартията на ръкописа е плътна, жилава, леко гланцирана, бледо-жълтеникава на цвят, вероятно допълнително импрегнирана, което я прави нехигроскопична и не позволява разливане на мастилото при писане. На задния форзац частично се различават воден знак и част от надпис, където ясно личат буквите „РС“. Текстът е в две колони, красиво и прецизно написан без поправки с ясно очертана разлиновка, направена с остър предмет, писан от една ръка. Размерите на текстовото поле са 11 x 17 см с по 23 реда на страница, без пагинация.

Ръкописът е подвързан с картон, обвит в кафява кожа. Предната и задната корица са рамкирани и украсени с геометрични мотиви. В центъра е изобразен графичен елемент, наподобяващ стилизиран кръст с вписан в него медальон. Ръкописът завършва с концовка – рисунка на цветя и традиционния надпис „конец“, изписан с кирилица, и „край на написаното“ на гръцки език.

Авторството на Иван Димитров (Хаджидимитров) се потвърждава и от допълнително оставена бележка, прикрепена към втория лист (задна страна), написана на гръцки език, в която са посочени мястото на съставянето на ръкописа, годината и авторът: „Йоанис Константину: Йоанис Димитриу записано. Написа се и се поправи от благословения ми Йоан Димитриу, зограф, от града Самоков: 1831. Май въпросният ден. J.D.“

Днес е много трудно да се установи дали става въпрос за оригинален ръкописен текст, който не е бил отпечатан, или за препис на вече разпространен печатен разговорник. Ръкописът, съхраняван в Университетската библиотека, предхожда по време и не съпада с двата добре познати разговорника, част от българската старопечатна книжнина – „Разговорник греко-болгарский за ония, които желаят греческий язык да се научат...“, обнародван от Христати Павлович (Дупничанина) в Белград през 1835 г., и „Гръцко-българский разговорник“ от Димитрий Василиев, публикуван в Земун през 1862 г. В обява, публикувана във в. „Българска пчела“ в броя от 17 април 1864 г., Емануил Васкидович обявява намерението си да издаде няколко приготвени от него книги, сред които под № 13 е „Словар от елински на славенски, гръцки и български“⁴. Точното датиране на съхранения в Университетската библиотека разговорник – „Разговори, новий, употребителний простогреческий и болгарский“ от 1831 г. със сигурност позволява да се мисли за самостоятелно подготвен, късен ръкопис от XIX в.

⁴ Стоянов, М. *Българска възрожденска книжнина: Аналитичен репертоар*. Т. 1, № 990, с. 44.